

Бутрин-Бока Н. С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Тернопільського національного економічного університету

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПОДРУЖЖЯ В УКРАЇНІ

INTERNATIONAL IMPLEMENTATION EXPERIENCE ON THE ALIMENTARY LIABILITIES OF THE DODOGRAPHY IN UKRAINE

У статті розглянуто зарубіжний досвід стягнення виплат на утримання дитини та впровадження цього досвіду в законодавство України. У статті наведено визначення поняття «аліментного зобов'язання» та його тлумачення науковою думкою. Визначено основні положення національного законодавства щодо обов'язку батьків утримувати своїх дітей. Наведено основні правила подолання колізій у міжнародному праві щодо стягнення аліментів між батьками, які є громадянами України та Литви.

Ключові слова: аліменти, зобов'язання з утримання, дитина, батьки, мінімальний розмір аліментів, колізія, норма права, інтереси, права.

В статье рассмотрен зарубежный опыт взыскания выплат на содержание ребенка и внедрение этого опыта в законодательство Украины. В статье приведено определение понятия алиментного обязательства и его толкование научной мыслью. Определены основные положения национального законодательства относительно обязанности родителей содержать своих детей. Приведены основные правила преодоления коллизий в международном праве по получению алиментов между родителями, которые являются гражданами Украины и Литвы.

Ключевые слова: алименты, обязательства по содержанию, ребенок, родители, минимальный размер алиментов, коллизия, норма права, интересы, права.

The article deals with the foreign experience of collecting child support payments and the implementation of this experience in the Ukrainian legislation. The article defines the concept of alimony obligation and its interpretation by scientific thought. The main provisions of the national legislation concerning the obligation of parents to retain their children are determined. The main rules of overcoming conflicts in international law are given regarding the establishment of alimony between parents who are citizens of Ukraine and Lithuania.

Key words: alimony, maintenance obligation, child, parents, minimum alimony, conflict, rule of law, interests, rights.

Постановка проблеми. Протягом десятиліть в Україні існувала система безвідповідальності несумлінних батьків, у якій переваги від несплати аліментів перевищували ризик відповідальності за таку несправедливу поведінку. Міра цієї відповідальності визначається кожним суспільством лише залежно від того, наскільки це морально допустимий або категорично неприйнятний громадянам, нехтувати основним обов'язком батьків – піклуватися про своїх власних дітей.

Тема аліментних зобов'язань подружжя широко розроблена в багатьох країнах світу. Проте підходи до розуміння вказаного питання різнятися в кожній із країн. Незважаючи на те, що будь-які члени сім'ї можуть входити до кола суб'єктів аліментних право-відносин, проте ці суб'єкти повинні бути чітко визначені законом.

Аналіз останніх досліджень. Питанням аналізу аліментних зобов'язань на користь дитини присвятили свої праці такі відомі зарубіжні й вітчизняні науковці, як М. Антокольська, В. Антошкіна, Л. Афанасьев, Л. Баранова, В. Борисова, К. Верховець, Г. Гришин, Н. Єршова, І. Жилінкова, М. Ждан, О. Калітенко, Ю. Кузнецова, М. Массевич, В. Нікітіна, Л. Пацева, А. Пергамент, З. Ромовська, В. Рясанцев, Л. Сапейко, В. Труба, С. Фурса, А. Червоний та ін.

Мета дослідження. Малодослідженім залишилось питання врахування міжнародного досвіду

впровадження щодо аліментних зобов'язань подружжя в Україні. За необхідне вважаємо дослідити досвід зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. У перекладі з латини слово «аліменти» означає «їжа, утримання», однак у сімейно-правовій науці існує величезна кількість визначень.

Так, Н. Єршова під аліментами визначає «засоби на утримання, які одна особа зобов'язана надати іншій особі відповідно до норм законодавства про шлюб та сім'ю» [1, с. 90]. В. Бошко вказує на аліменти як «утримання, яке може бути надане на підставі закону або за власним бажанням однією особою іншій» [2, с. 91].

Я. Шевченко зазначає, що аліменти – це «матеріальне утримання, що надається однією особою іншій на умовах, установлених сімейним законодавством або згодою сторін», при цьому платником, на думку автора визначення, є лише діездатна фізична особа [3, с. 40].

Слід взяти до уваги думку З. Ромовської, яка вважає обов'язок матері, батька, який не залежить від рівня діездатності, за позовом матері суд постановить рішення про стягнення аліментів, наприклад, із пенсії та інших доходів батька [4, с. 380].

Іншою є точка зору вчених, які є прихильниками тлумачення аліментів у ролі коштів: «це кошти, надані у визначених законом випадках одними особа-

ми на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги» [5, с. 96–97].

С. Фурса, виходячи із спільного аналізу ч. 2 та 3 ст. 181 Сімейного кодексу від 10.01.2002 № 2947-III [6, ч. ч. 2,3 ст. 181] (далі – СК України), вважає аліментами «суму, що має виплачувати той із батьків, який проживає окремо від дитини», а саме поняття аліменти пов’язує з рішенням суду [7, с. 560].

Загалом, можна погодитись із такою думкою, адже, виходячи зі змісту ст. 181 СК України, здійснення утримання в грошовій чи натуральній формі стосується виключно виконання обов’язку з утримання [6, ст. 181].

Проаналізувавши ст. 199 СК України, можна зробити висновок, що за умови, коли батьки здатні утримувати дітей до їх повноліття, на них покладається також обов’язок утримувати повнолітніх дітей, які продовжують навчання, а тому потребують матеріальної допомоги до досягнення ними 23 років за умови, що батьки можуть надавати матеріальну допомогу. Крім того, батьки на підставі домовленості між ними або з ініціативи одного з батьків можуть укласти договір про сплату аліментів без втручання суду [6, ст. 199].

Міжнародний досвід впровадження щодо аліментних зобов’язань подружжя можна дослідити на прикладі Литви.

Так, щодо правового регулювання, то у Литві сімейно-правові норми були включені як самостійні глави або частини до Цивільного кодексу Литви (надалі – ЦК Литви) [8]. Іншими словами, сімейне право Литви регулюється ЦК Литви, де встановлено, що права та обов’язки батьків стосовно дітей у Литві ґрунтуються на батьківській владі, під якою перебувають діти до досягнення ними повноліття (ст. 3.155 ЦК Литви). Крім того, батьки дитини можуть укласти батьківську угоду, що передбачає їхні взаємні обов’язки в утриманні своїх неповнолітніх дітей, а також процедури, кількість і форму такого утримання, причому вона має бути затверджена судом (ст. 3.193 ЦК Литви) [8].

Тобто відповідно до законодавства України та Литви обов’язок батьків утримувати дитину встановлюється до досягнення повноліттям дитини. За домовленістю між батьками один із них, який живе окремо від дитини, може брати участь у її підтриманні у грошовій чи натуральній формі. Вони також можуть узгодити питання підтримки дитини, уклавши угоду про виплату допомоги дитині чи батьківську угоду, яка передбачає їх взаємну відповіальність щодо підтримки своїх неповнолітніх дітей, тобто без суду [9, р. 77].

Відповідно до ст. 183 СК України, якщо два або більше дітей мають право на утримання, то суд визначає єдину частку доходу матері та батька на їх утримання, яка буде стягнута до досягнення старшою дитиною повноліття [6, ст. 183].

Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом удосконалення порядку стягнення аліментів» № 4928 від 07.08.2016 р. [10].

Основні положення цього Закону полягають у такому: встановлено, що аліменти є власністю дитини; мінімальна сума допомоги на одну дитину збільшується з 30% до 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку; встановлюється право батька, з яким проживає дитина, визначити спосіб отримання матеріального забезпечення та отримання аліментів у розмірі: для однієї дитини – одна чверть, для двох дітей – одна третина, для трох та більше дітей – половина доходу платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів для дитини відповідного віку у разі визначення суми допомоги як частки доходу матері, батька дитини або у розмірі п’ятдесяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини, відповідно до віку із застосуванням індексації [10].

Прийняття вказаного Закону стимулює платників аліментів до сумлінного виконання своїх зобов’язань щодо утримання дітей, розвантаження судової системи шляхом зменшення кількості справ (виконавчих проваджень) про стягнення аліментів, за якими існує заборгованість щодо аліментів на дитину [9, с. 78].

Положеннями ст. 3.198 ЦК Литви передбачено, що для утримання двох або більше дітей сума утримання повинна використовуватись однаково для всіх дітей за винятком випадків, коли об’ективні причини (хвороба тощо) вимагають відступу від принципу рівності. Тобто у разі утримання двох або більше дітей суд повинен визначити суму платежу, достатню для задоволення хоча б мінімальних потреб усіх дітей [8].

За наявності заборгованості зі сплати аліментів понад три місяці ч. 2 ст. 71 Закону України «Про виконавче провадження» № 1404-VIII від 02.06.2016 р. передбачає звернення стягнення на майно боржника. Саме такий момент слід розрінювати як арешт, вилучення і примусову реалізацію його [11, ч. 2 ст. 71]. Відповідно до ст. 197 ЦК Литви стягнення коштів відбувається через процедуру застави (іпотеки), це радше гарантування сплати аліментів дитині. Так, за ст. 3.197 ЦК Литви за необхідності у створенні порядку утримання суд може встановити заставу (іпотеку) щодо власності батьків (одного з батьків). Якщо рішення суду про виконання утримання не виконується, то утримання сплачується стосовно майна, яке є предметом застави (іпотеки) [8].

Угода між Україною та Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 07.07.1993 р. [12] не містить конфліктних пунктів про правові відносини між батьками та дітьми. Регулювання таких правовідносин кожною Договірною Стороню визначено в ст. 28 цієї Угоди, яка здійснюється відповідно до законодавства Договірної Сторони, на території якої батьки та діти мають спільне місце проживання. Якщо місце проживання будь-якого батька та дитини знаходиться на території іншої Договірної Сторони, правові відносини між ними визначаються законом Сторони, громадянином якої є дитина. Відносини між незаконнонародженим дитиною та її матір’ю та батьком визначаються законом Договірної Сторони, громадянином якої є дитина. Водночас, відповідно до ст. 20, якщо заявник не має місця прожи-

вання чи місця проживання на території Договірних Сторін, достатньо того, щоб документ, виданий або завірений дипломатичним представництвом або консульським пунктом його держави [12, ст. 28].

Україна встановлює у нормах Закону України «Про приватне міжнародне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-IV [13] вирішення конфлікту щодо особистого права дитини (право громадянства) або під правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами, якщо вона є більш сприятливою для дитини.

Тобто у зв'язку з аліментними зобов'язаннями для дитини, застосовується загальний зв'язок зіткнень – закон країни, де дитина, яка потребує утримання, має нормальнє місце утримання. Якщо дитина не може отримати підтримку відповідно до законодавства цієї країни, це право має тісний зв'язок із відносинами, якщо вона є більш сприятливою для дитини (наприклад, право країни, якою батьки та дитина спільно належать: особа, яка потребує утримання, та особа, яка несе відповідальність за фактичне утримання). Крім того, зобов'язання щодо аліментів на дитину регулюються законодавством держави, в якій резидент має право власника.

У ст. 4 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлюється право застосовуватись до приватних відносин з іноземним елементом. Якщо відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про міжнародне приватне право», неможливо визначити право на застосування, тоді застосовується право, яке тісніше пов'язане з приватними відносинами [13].

Якщо законодавець відсилає до права країни, з якою ці правовідносини тісно пов'язані, то вказівка на конкретну правову систему відсутня і застосовне право має бути визначене судом. При цьому береться до уваги громадянство і місце проживання боржника, що має надавати утримання, та дитини, яка потребує

utrимання, а також місцезнаходження майна, за рахунок якого надаватиметься утримання. Виходячи з цього, можна зауважити, що, крім регулювання майнових відносин батьків і дітей за правом громадянства дитини, воно можливе і за правом місця проживання або звичайного місцеперебування дитини, законом країни спільногомісцеперебування батьків і дітей.

Наприклад, за ст. 49 Закону Грузії «Про міжнародне приватне право» особисті та майнові відносини між батьками і дітьми, включаючи батьківське піклування, підпорядковуються праву країни, де дитина має звичайне місце перебування. Водночас, виходячи з інтересів дитини, може застосовуватися право країни, до якої дитина належить [14].

Для порівняння можна привести ст. 18 ЦК Греції, де встановлено, що відносини між дитиною і батьками визначаються відповідно до такої черговості: а) за правом країни останнього спільногомісця батьків; б) за правом країни їх останнього спільногомісця перебування; в) за правом країни, громадянином якої є дитина [14].

Також як варіант для вирішення колізії стосовно аліментних зобов'язань щодо дитини є «закон найбільш тісного зв'язку, коли аліментні зобов'язання щодо дитини визначаються законом країни спільногомісця проживання батьків і дітей». Зокрема Литва належить до держав, де права та обов'язки батьків і дітей регулюються саме за цим законом.

Висновок. Отже, вивчивши зарубіжний досвід діяльних країн впровадження щодо аліментних зобов'язань подружжя, можна констатувати, що в кожній державі існують свої особливості. Проте врахування досвіду держав Європейського Союзу є важливим особливо в умовах сьогоднішніх реформ та наближенням національного законодавства до міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ершова Н.М. Имущественные правоотношения в семье. Москва: Наука, 1979. 160 с.
2. Бощко В.И. Очерки советского семейного права. Переработ. и доп. д.ю.н., проф. Рясенцевым В.А. Государственное издательство политической литературы УССР. Киев, 1952. 371 с.
3. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; відп. ред. Я.М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2009. 952 с.
4. Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.
5. Юридична енциклопедія. Під ред. Шемшученко С. Ю. Т.1. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 1998. 241 с.
6. Сімейний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>
7. Сімейне право: Нотаріат Адвокатура Суд: Наук.-практ. посіб. з інформ. додатком на лазерному носії: У 2 кн. / Драгнєвіч Л.Ю., Пульнева О.С., Фурса Є.І., Фурса С.Я. та ін. / За заг. ред. С.Я. Фурси. Київ: Видавець Фурса С.Я., 2005. Кн. 1. 896 с.
8. Civil Code of the Republic of Lithuania, of July 18, 2000, Law No. VIII-1864 (Last amended on April 12, 2011, No XI-1312). URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=202048.
9. Розгон О.В. Порівняльний аналіз правового регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання дитини в Україні та Литві. Право і суспільство. № 3. 2017. С. 76–81.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів : законопроект № 4928 від 08.07.2016 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH3SW00A.html.
11. Про виконавче провадження: Закон, Перелік від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
12. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 07.07.1993 р. (Договір ратифіковано Постановою ВР № 3737-XII від 17.12.93 р.). Офіційний вісник України. 2006. № 47. С. 234. Ст. 3170.
13. Про міжнародне приватне право: Верховна Рада України; Закон від 23.06.2005 № 2709-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
14. О международном частном праве: Закон Грузии. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/050301>.
15. Гражданский Кодекс Греции от 1940 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/040501>.